

СМ 205

СЪВРЕМЕНЕН БЪЛГАРСКИ ЕЗИК I ЧАСТ

Приета: прот. №6 от 25.02.2005г., актуализирана с прот.№14/07.03.2016 г.

Лектор: доц.д-р Веселина Ватева

АНОТАЦИЯ

Дисциплината е основен дял от науката за българския език. Тя дава знания за фонемната система на съвременния българския език, за същността на сричката и ударението. Изучава се думата като речникова единица, речниковият състав на съвременния български книжовен език, разглеждат се синонимните, антонимните, омонимните и паронимните отношения между думите, особеностите на фразеологизмите, представя се предметът на лексикографията и ономастиката. Служи като основа при изучаването на българската стилистика.

ОСНОВНИ ЦЕЛИ И ИЗХОДНИ УЧЕБНИ РЕЗУЛТАТИ

Основните цели на дисциплината са :

- да формира необходимите теоретични знания за фонетичната система на съвременния български книжовен език; да изгради научните основи на правоговорните и правописните му норми;
- да даде на студентите знания за лексиката и фразеологията на българския език, за чистотата на речниковия състав, за състоянието на българската лексикография.

В резултат на обучението се очаква студентите да овладеят основните понятия, свързани с фонетиката и лексикологията на българския език, което ще обогати техния речник и ще подобри езиковата правилност на изказванията им. Те трябва да могат да анализират от семантично гледище синоними, антоними, пароними и омоними, за да ги употребяват уместно в речта.

ПРЕДПОСТАВКИ

Дисциплината е въвеждащ курс, затова няма изисквания за предварително слушане на други лингвистични дисциплини.

СТАТУТ И СТРУКТУРА

специалност	статут	Кредити	редовно обучение				задочно обучение			
			л	с	у	общ	л	с	у	общ
Журналистика	Задължителна	6	30	30	60	15	15	30		
Връзки с обществеността	Задължителна	6	30	30	60	15	15	30		
Обществени комуникации и информационни науки	Задължителна	6	30	30	60	15	15	30		
Журналистика и връзки с обществеността	Задължителна	6	30	30	60	15	15	30		

СЪДЪРЖАНИЕ НА КУРСА

ЛЕКЦИИ

Тема 1. Фонема.

Фон, алофон, фонема. Диференциален признак. Силна и слаба позиция на фонемата. Варианти на фонемата.

Тема 2. Класификация на фонемите

Вокална фонемна система. Класификация на вокалите по диференциални признаци. Консонантна фонемна система. Класификация на консонантите по локални и модални диференциални признаци. Акустична характеристика на консонантите.

Тема 3. Сричката в българския книжовен език

Определение на сричката. Видове срички. Структура на сричката в българския език. Правила за деление на българските думи на срички и за пренасяне на части от думи на нов ред.

Тема 4. Ударението в българския книжовен език

Същност на ударението като суперсегментна фонетична единица. Видове ударения. Характеристика на българското ударение. Клитики. Думи с две ударения. Акцентни дублети. Грешки в произношението на някои български и чужди думи по отношение на ударението.

Тема 5. Предмет и задачи на българската лексикология. Основни направления в лексикологията. Разновидности на лексикологията в зависимост от целите, които си поставя, и методите, които използва. Дялове на лексикологията. Връзка на лексикологията с другите лингвистични дисциплини.

Тема 6. Думата като основна речникова единица. Общи и разграничаващи признаци на думата в сравнение с другите двупланови езикови единици. Видове думи. Видове словообразуване. Лекс, алолекс, лексема.

Тема 7. Речниковата система на българския език. Изменения в речниковата система. Възгледът на Сосюр за езика като система със своя структура. Особенности на лексикалната подсистема. Структура на лексикалната подсистема – подходът на полетата (тематично и лексикално-семантично). Групи лексика в речниковата система. Насоки в развитието на речниковата система. Източници за попълване на речниковата система.

Тема 8. Семантична структура на думата. Предмет на науката семасиология. Сема, аloseма, семема. Видове семи – архисема, диференциални и потенциални семи.

Тема 9. Типове лексикални значения. Видове преносни значения – метафора и метонимия. Лексикално и граматическо значение на думата и отношенията между тях. Отношение между лексикално значение и понятие. Отношение между форма и значение. Типове лексикални значения. Видове преносни значения – метафора и метонимия.

Тема 10. Промени в значението на думата. Характер на промените в лексикалното значение. Насоки на промените – разширяване, стесняване, изменение на значението, промяна в съдържанието на означаваното понятие. Причини за семантичните промени – извънлингвистични и лингвистични.

Тема 11. Многозначност. Същност на явлениято многозначност (полисемия). Еднозначни и многозначни думи. Семантична структура на многозначната дума. Видове полисемия – радиална и верижна, понятийна и функционална.

Тема 12. Омоними. Същност. Видове. Многозначност и омонимия. Възникване на омонимите.

Тема 13. Синоними. Критерии за определяне на синонимията. Същност на синонимите. Видове. Синонимен ред. Източници за възникване на синонимите.

Тема 14. Антоними. Понятие за антоними. Словно-категориален обхват на антонимите. Отношение на антонимите към многозначните думи и към синонимите. Видове антоними по структура и семантика.

Тема 15. Пароними. Понятие за пароними. Отношение на паронимите към омонимите и към синонимите. Видове пароними. Грешки при употребата на паронимите поради неразграничаване на значението им.

Тема 16. Лексиката откъм сфера на разпространение – общонародна, социално, специално или диалектно ограничена лексика. Характеристика на общонародната лексика. Лексика с ограничена употреба – диалектна, специална (термини и професионализми), жаргонна лексика.

Тема 17. Активно и пасивно използване на лексиката. Типове остарели и нови думи. Активна лексика. Пасивна лексика – остарели и нови думи. Типове остарели думи – историзми и архаизми ; видове архаизми. Неологизми – образуване, тематични групи, развитие, видове.

Тема 18. Стилистично разслоение на лексиката – общостилова, разговорна и книжна лексика. Групиране на думите според функционално-експресивните им оттенъци – неутрална и емоционално-експресивна лексика. Групиране на думите от функционално-стилистично гледище – общоупотребима, разговорна и книжна лексика.

Тема 19. Българската лексика откъм произход на думите – домашни и заети думи. Домашни думи в българския език – думи от индоевропейския праезик, думи от праславянския език, думи от тракийския език, думи от прабългарски, старобългарски думи. Пътища и причини за заемане на чужди думи. Заети думи според степента на тяхната усвоеност – заемки и чуждици; калки, полукалки, екзотизми, варваризми. Заети думи според източника – от сродни езици, от несродни езици – източни, балкански, класически, западни езици.

Тема 20. Усвояване на заетите думи. Проблемът за чистотата на езика. Процес на усвояване на заетите думи – графично, фонетично, граматическо, лексикално усвояване. Движението за чистота на езика от чужди думи – пуризм. Делото на Ив. Богоров и Ал. Т. Балан. Употреба на заетите думи. Ненужните чуждици в съвременния български език и въпросът за културата на речта.

Тема 21. Фразеология. Предмет на фразеологията. Общи и различителни признаци на фразеологичната единица в сравнение с лексемата. Структура на фразеологизмите. Значение на фразеологичната единица. Видове фразеологизми. Възникване на значението на фразеологизмите.

Тема 22. Лексикография. Видове речници. Предмет на лексикографията. Видове речници. Предметно-понятийни речници – енциклопедии и терминологични речници. Езикови речници – двуезични, многоезични, едноезични (тълкувателни и нетълкувателни). Видове тълкувателни речници – тълковен, диалектен, исторически, етимологически, ономастичен, на чуждите думи, фразеологичен, синонимен, паронимен, антонимен. Видове нетълкувателни речници – правописен, правоговорен, обратен, честотен, на съкращенията.

Тема 23. Ономастика – топонимия и антропонимия. Предмет на ономастиката. Дялове на ономастиката. Топонимия – предмет, дялове. Антропонимия – пластовете в българските лични имена по произход; семантика на личните имена – пожелателни, оприличителни, защитни имена; бащини имена; фамилни имена; родови имена; прякори; прозвища; кръстоски.

ПЛАНИРАНИ УЧЕБНИ ДЕЙНОСТИ И МЕТОДИ НА ОБУЧЕНИЕ

Всички лекции се представят чрез мултимедийни презентации. Те са включени в електронен курс, който съдържа още речници с термини по съответните теми, задания и тестове. Дисциплината се провежда освен чрез лекции и чрез семинарни занятия.

СЕМИНАРНИ ЗАНЯТИЯ

Тема 1. Гласни. Артикулационна и акустична характеристика. Букви за гласни. Съгласни.

Артикулационна и акустична характеристика.

Тема 2. Сричка. Ударение.

Тема 3. Семантична структура на думата.

Тема 4. Видове преносни значения – метафора и метонимия.

Тема 5. Омоними.

Тема 6. Синоними.

Тема 7. Антоними.

Тема 8. Пароними.

Тема 9. Лексиката откъм сфера на разпространение – диалектна, специална, жаргонна лексика.

Тема 10. Пасивна лексика – остарели и нови думи.

Тема 11. Фразеологизми.

По време на семинарните занятия се използват методите панелна дискусия и обсъждане. На студентите се възлага и самостоятелна работа. Тя представлява курсова задача, свързана с работа с речник на синонимите или антонимите, и структурен и семантичен анализ на определена група думи.

МЕТОДИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ

Общата оценка се оформя по следния начин: 25% е оценката от контролна работа, 25 % е оценката от курсовата задача и 50 % е оценката от писмения изпит върху въпрос от изпитния въпросник.

ПРЕПОРЪЧИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА

1. Бонджолова В. (Не)съществуващите думи: okazjiналното словотворчество. В.Т., 2007.
2. Бояджиев Т. Българска лексикология. С., 2002.
3. Бояджиев Т., Куцаров Ив., Пенчев Й. Съвременен български език. С., 2012
4. Ватева В. Към въпроса за лексикалната антонимия. Годишник на БСУ, т. II, 1999.
5. Ватева В. По проблема за семантичната общност и различие при лексикалните синоними. Сб. „Научни трудове на ПУ“ Паисий Хилендарски“, т. 37, кн.1, 1999.
6. Ватева В. Антонимите при съществителните имена в българския език. Сб. „Управление и образование“, т. V, Б-с, 2009.
7. Ватева В. Антонимите при прилагателните имена в българския език. Сб. „Научни трудове на РУ „А. Кънчев“, т. 49, серия 6.3, 2010.
8. Въпроси на българската лексикология. С., 1978.
9. Вътв В. Фонетика и лексикология на българския език. В. Т., 1995.
10. Вътв В. Лексикология на българския език. В. Т., 1998.,

11. Георгиев Ст. Българска семасиология. В. Т., 1993.
12. Зидарова В. Български език. Теоретичен курс с практикум. П., 2007.
13. Зидарова В. Лексикология на съвременния български език. П., 2009.
14. Крумова-Цветкова Л., Благоева Д., Колковска С., Пернишка Е., Божилова М. Българска лексикология. С., 2013.
15. Помагало по българска лексикология. С., 1979.
16. Попова Д. (Не)нужните чужди думи в българската преса. Сб. „Взаимодействието теория – практика: ключови проблеми и решения. Б-с, 2011.
- 17 Тилков Д., Бояджиев Т. Българска фонетика. С., 1977.
18. www. svobodata.com. Димитров К. Езикови тревоги. 1.04.2012.

Речници

1. Български тълковен речник. БАН. 1994.
2. Димитрова Л., Спасова А. Синонимен речник на българския книжовен език, С., 1980
3. Ничева К., Спасова – Михайлова С., Чолакова Кр. Фразеологичен речник на съвременния български книжовен език, т. I-II, С., 1974-75.
4. Официален правописен речник на българския език. БАН, 2012.
5. Пашов П., Първев Хр. Правоговорен речник на българския език. С., 1975.
6. Пернишка Ем., Василева Ст. Речник на антонимите в българския език. С., 1997.
7. Речник на българския език. БАН, т. I-IX, С.1974 -2009.
8. Речник на новите думи в българския език. БАН. 2010.

СМ 205

СЪВРЕМЕНЕН БЪЛГАРСКИ ЕЗИК I ЧАСТ

Лектор: доц.д-р Веселина Ватева

1. Фонема. Диференциален признак. Силна и слаба позиция. Варианти на фонемата.
2. Класификация на фонемите. Вокална фонемна система. Консонантна фонемна система.
3. Сричка. Видове срички. Структура на сричките в българския език. Правила за деление на думите на срички и за пренасянето им на нов ред.
4. Ударение. Характеристика на българското ударение. Видове ударения. Клитики. Акцентни дублети. Грешки в произношението на някои думи.
5. Предмет и задачи на българската лексикология. Основни направления в лексикологията и другите дялове на езикознанието.
6. Думата като основна речникова единица.
7. Речникова система на българския език. Изменения в речниковата система.
8. Семантична структура на думата.
9. Типове лексикални значения. Видове преносни значения – метафора и метонимия.
10. Промени в значението на думата.
11. Многозначност.
12. Омоними.
13. Синоними.
14. Антоними.
15. Пароними.
16. Лексиката откъм сфера на разпространение – общонародна, социално, специално или диалектно ограничена лексика.
17. Активно и пасивно използване на лексиката. Типове остарели и нови думи.
18. Стилистично разслоение на лексиката – общостилова, разговорна и книжна лексика.
19. Българската лексика откъм произход на думите – домашни и заети думи.
20. Усвояване на заетите думи. Проблемът за чистотата на езика.
21. Фразеология.
22. Лексикография. Видове речници.
23. Ономастика – топонимия и антропонимия

ПРЕПОРЪЧИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Бояджиев, Т. Българска лексикология. С., 2002.
2. Бояджиев, Т., Куцаров, Ив., Пенчев, Й. Съвременен български език, С., 2012.
3. Вътв, В. Лексикология на българския език. В. Т. 1998.
4. Вътв, В. Фонетика и лексикология на българския език. В. Т., 1995.

5. Зидарова, В. Лексикология на съвременния български език. П., 2009.
6. Русинов, Р., Георгиев, Ст. Учебник по лексикология на съвременния български книжовен език. С., 1979.
7. Тилков Д., Бояджиев Т. Българска фонетика. С., 1977.

MODERN BULGARIAN LANGUAGE (PHONETICS AND LEXICOLOGY)

ANNOTATION

The subject is a major part in the science of Bulgarian Language. It gives the knowledge of the sound structure and vocabulary of the modern Bulgarian Language and is the base for study of the Bulgarian Stylistics and Historical Grammar of Bulgarian Language.